

ТЕМА: Специфіка розвитку й причини занепаду інших стилів української мови староукраїнської доби. Ознаки стильової дифузії.

Студентський курсовий лекторій за темами:

1. Становлення й занепад літописного стилю.
2. Специфіка риторичного стилю.
3. Становлення й трансформація епістолярного стилю.
4. Ознаки стильової дифузії.

Література

Основна

1. Городиловська Г. Проблема стилів в українському мовознавстві. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2003. Вип. 23. С. 136-143.
2. Жанри і стилі в історії української літературної мови / В.В. Німчук, В.М. Русанівський, І.П. Чепіга та ін..- К.: Наукова думка, 1989.- 288 с..
3. Пилинський М.М. Мовна норма і стиль.- К.: Наукова думка, 1976.- 288 с.
4. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови.- К.: Либідь, 1992.- 248 с.

Додаткова

1. Арешенков Ю. Класифікація функціональних стилів і вивчення стилістики у вищій та середній школі. Мовознавство. 1993. №1.
2. Арешенков Ю. “Стиль” як категоріальне поняття стилістичної науки. Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 117-118. Слов’янська філологія. Збірник наукових праць. Чернівці, 2001.
3. Виноградов В. Проблеми русской стилистики. Москва, 1981. 320 с.
4. Виноградов В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. Москва, 1963. 256 с.
5. Горошко Е. И. Теоретический анализ Интернет-жанров. *Жанры речи*. Вып. “Жанр и культура”. Саратов, 2007. С. 370-389.
6. Грималовський І. Мовостиль Василя Ферлеєвича. Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 119. Слов’янська філологія. Чернівці, 2001.
7. Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови. Культура слова. 1994. Вип. 45.
8. Єрмоленко С. Стилїстика сучасної української літературної мови в контексті слов’янських стилістик. Мовознавство. 1998. №2-3.
9. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови. Київ, 1978. 375 с.

10. Ленеиъ К. Епістолярний стиль. Стиль і час. Хрестоматія / Відп. ред. М. Пилинський. К., 1983.
11. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Ярцевой. Москва, 1990.
12. Непийвода Я. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). К., 1997. 303 с.
14. Озерова Н. Взаимодействие функциональных стилей в русском и украинском языках. Русский язык и литература в учебных заведениях. 2000. №1.
15. Русанівський В. Співвідношення функціональних і експресивних стилів мови. Слово і труд. Київ, 1976.
16. Чемеркін С. Г. Репрезентативність гіпертексту у функціонально-стильових різновидах української мови в Інтернеті. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*: Зб. наук. праць. Київ, 2009. Вип. 19. С. 111-116.
17. Чередниченко І. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ, 1962. 495 с.
18. Швець А. Публицистический стиль современного русского литературного языка. Київ, 1979. 128 с.

1. Становлення й занепад літописного стилю.

Історик української мови Дмитро Гринчишин дефініціює *літописи* «як історико-літературні твори у Київській Русі, пізніше в Україні, Росії та Білорусі, у яких оповідь велася за роками (хронологія). Назва походить від слів «въ лѣто», якими починався опис подій певного року». Літописом зветься зведення (звід) у хронологічному порядку коротеньких записів і докладних розповідей про історичні події.

Петро Толочко стверджує: «*Літописи Київської Русі є одним з найпримітніших історико-культурних явищ середньовіччя. На відміну від хронік більшості країн Європи, написаних латиною, вони викладені рідною мовою, якщо й не цілком ідентичною розмовній народній, то дуже близькою до неї. Саме цим і зумовлена надзвичайна популярність літописного жанру на Русі. Літописи були надбанням не лише давньоруської книжної еліти, а й широкого загалу грамотного населення. Вони читалися й переписувалися впродовж кількох століть, завдяки чому дійшли до нашого часу*». Академік

XVIII ст. Г. Міллер, вражений широтою літописної інформації та рівнем її систематизації, писав, що літописець Нестор та його послідовники створили систему руської історії, яка настільки повна, що жодна інша нація не може похвалитися таким скарбом.

Літописи особливу роль відіграли у формуванні староукраїнської писемно-літературної мови. Це великі за обсягом, різні за змістом і походженням збірки записів, які дійшли до нас у сотнях списків. За своїм змістом літописи становлять досить складні твори. У них подаються релігійні тексти, ділові документи, самостійні твори на світські теми. Тому єдності стилю годі шукати.

Найвидатнішою пам'яткою руського літописання є, без сумніву, «Повість минулих літ» (оригінал не зберігся, але відома у двох найповніших редакціях – Лаврентіївському списку 1116 р. та Іпатівському 1118 р.)

«Повість» складається з двох частин: вступної без дат і датованої від 852 року до 1112 р. Ця пам'ятка є альманахом або компіляцією, де зібрані різні матеріали – фольклорні, авторські, різні за змістом і часом.

Компілятивно-поєднувальний характер «Повісті» спричинився до того, що в ній наявні різні жанри і відбиті мовні елементи різних діалектів. Але редактори і переписувачі намагалися згладити строкатість матеріалів і надати збірнику єдності. Цим зумовлена досягнута у деяких частинах нейтральність мови, вільної від діалектних і жанрових особливосте. Однак така єдність і нейтральність мови була досягнута не всюди. Наприклад, окрім зазначених старослов'янських уривків, навпаки, простою, загальнонародною мовою у «Повісті» описані побутові сцени життя князів, змальовуються стихійні лиха. *Отже, мова «Повісті» контрастна: від простонародної, поетичної до епічно-піднесеної із вживанням церковнослов'янізмів. Між цими двома крайніми стилістичними типами можна виділити нейтральний тип мови.*

Київський літопис (за Іпатіївським списком), за винятком незначної кількості невеликих вставок типу молитов, некрологів або записів на церковні теми, послідовно витриманий у власне давньоукраїнському

літературно-мовному оформленні, в якому церковнослов'янськими типу *время, преставися, отвѣца, изнемогающую* трапляються як запозичення зі старослов'янської мови.

Стосовно мови цього літопису, більшість дослідників, починаючи із О.Шахматова, схильні вбачати у літописі відбиття так званого київського койне.

Насамперед привертає увагу група іншомовних слів. Здебільшого це запозичені зі старослов'янської мови і загальновідомі києворуським книжникам грецизми, пов'язані із життям церкви і держави: *аминь, архистратигъ, оеуангелистъ, игумень, манастирь, църкы, калоугерь, трапеза, патрѣаръшескыи*. Групу слів грецького походження поповнює лексика, що не має відношення до церковного життя: *талант, філософствувати, кюръ, аир (повітря)*. Трапляються в аналізованих текстах і слова латинського походження: це назви місяців *иоуль, сентябрь*, іменник *цесар* та похідні *цесарство, цесарьськыи*.

Один із укладачів і редакторів літопису, а ним вважається ігумен Видубицького монастиря Мойсей, який написав передмову і післямову до літопису, схильний до вживання складних слів, що надають тексту урочистості. Він вільно користується кальками з грецької мови, створених перекладачами релігійних творів: *благолюбний, боголюбець, богомирний, немилосердье, маловірний, самовластний, христолюбець, правовіріє, целомудріє, іменний, животворящий і под.*

Особливої урочистості надають твору абстрактні іменники, утворені поєднанням до основи дієприкметника на -н, -ен суфікса -ие: *благодіяниє, воздиханиє, княженіє, посещеніє, уряженіє, уничиженіє, ураженіє, созданиє, украшеніє, поновленіє*. Значно менше абстрактних іменників на -ость: *благость, грубость, ліность, милдость, прав ость, скудость, скупость, кротость*.

Аналіз стилістичної системи показує, що на фоні ділової оповіді у творі яскраво виступають риси художнього стилю, тим то і називаємо його не хронікою, а саме літописом.

Галицько-Волинський літопис охоплює події на цих землях із 1201 до 1292 року, тобто сам літопис написаний очевидцями подій, що безпосередньо вплинуло на мову літопису, а також живі народні легенди і перекази та свідчення очевидців (битва під Калкою, опис Батієвого бойовища, оповідання про смерть Василька у 1288 р.). Ці джерела підтримують києворуську традицію літописання із її опертям на фольклорні джерела та доводять зв'язок літературеної мови літопису із живою розмовною мовою.

Автори також користувалися і чужими джерелами: грецькими хронографами, грецькими і римськими літописами (хроніка Івана Малали), Святим Письмом. Ці джерела вносили в літопис візантійські та болгарські традиції.

У цьому літописі з'являється новий лексичний матеріал, схожий на галицькі діалектизми (*стюденець-колодязь, роскальє-грязь, бруд, ачесь-очевидно, днина-день, дівка-дочка, солізтися-зібратися, подошва-стопа, туто-тут, стряпати-баритися*, у ВОЛИНСЬКІЙ частині: *білчатий-білуватий, нелюбо-досадно, обзирати-оглядати, добиток-майно, туто,тута-тут, тепер, ліпше-краще*). Наявність іншомовної лексики, яка могла в ті часи вживатися тільки у галицьких землях у народнообробленій формі: *герцог, бискуп, пискун, личина, оловир (рід шовку), ярлик (лати)*. Народнорозмовна фразеологія: *Не погнетше пчель, меду не їдатъ, единъ камень много горньцев избиваетъ*.

Слід зазначити, що тривале перебування українських земель під пануванням феодалів Литви, Польщі, Угорщини негативно позначилося на загальному розвитку літописання. Не маючи державної підтримки, як, наприклад, літописання в Росії, де були створені фундаментальні зводи при князівському та митрополичому дворах типу Никонівського, українське літописання проводилося в значно меншому обсязі й нерідко становило

приватну справу окремих освічених осіб. На жаль, літописів, які були б написані в Україні в XIV – першій чверті XV ст, і дійшли до нас, наука не знає. Відомі лише літописні списки, складені після 1440 р. До найдавніших після Галицько-Волинського літопису належить Густинський літопис, названий так тому, що 1670 р. у Густинському монастирі (Чернігів) був переписаний з якогось раніше зробленого списку Ієромонахом Михайлом Лосицьким.

Значну й оригінальну історичну інформацію містить Львівський літопис, автором якого вважають Михайла Ганушевського, службовця військової канцелярії Богдана Хмельницького. Літопис формально охоплює період від 1339 до 1649 р., отже, написаний у середині XVII ст. В ньому до 1629 р. подані лише окремі фрагменти історії, згадуються чи коротко характеризуються окремі події.

Хмільницький літопис – пам'ятка української історіографії й літератури першої половини 17 століття, належить до числа так званих місцевих літописів. Літопис складений невідомою особою, що походила, імовірно, з міста Хмільника на Вінничині. Автор літопису реєстрував історичні події на Правобережжі, зокрема в Хмільнику, в 1636 – 1650 роках, а також факти поточного життя. Описав у хронологічному порядку козацькі повстання 1636 – 1638 років під проводом Павла Павлюка й Карпа Скидана, перші роки війни Богдана Хмельницького: битви під Жовтими Водами, Корсунем і Пилявцями, поразки польського війська на Поділлі, перемоги Максима Кривоноса біля Немирів, Махнівки, Животова, Бердичева, Тульчина, спустошення Поділля від татаро-турецької навали тощо. Хмільницький літопис виданий у книзі «Летопись Самовидца», (К. 1878), дослідили Орест Левицький і Володимир Іконніков.

Події в Галичині і на Волині в XVI – на початку XVII ст. висвітлюються в "Острозькому літописці", що охоплює 1500 – 1636 рр. Записи лаконічні, рідко який має півсторінки. Тільки під 1633 р. іде більше розповіді про боротьбу між православ'ям і католицизмом. У центрі розповіді

– острозькі події, коли княгиня Острозька, вдова по гетьману Хоткевичу, "пановала і напускала в Острог єзуїтів, іже през них много злого сотвори православним" (з 1621 р.) .

«Хроніка» (Кройніка) визначного культурного діяча України XVII ст. Феодосія Софоновича – одна з перших узагальнюючих праць з історії України з найдавніших часів до 1673 р. Вона складається з трьох частин-хронік: про Русь, початок і назву Литви, про землю Польську. У першій частині висвітлюється історія Київської Русі, другій і третій – історія України XIV – XVII ст. на фоні історії Литви та Польщі. Дещо пізніше «Кройніка» була використана при створенні «Київського Синописа» – іншої пам'ятки, надрукованої у Києві. То був перший значний історичний твір у вітчизняній історіографії, що й забезпечило йому велику популярність. Протягом XVII – XIX ст. він витримав 28, чи й більше, окремих видань, довгий час служив свого роду підручником історії . «Написання основного тексту видання слід віднести до часу між 1651 і 1654 рр., автор *Архимандрит Йосиф Тризна*, а пізніші записи були зроблені після 1654 року не автором основного тексту "Синописа", а якимось редактором, можливо, самим Інокентієм Гізелем.» – Ірина Жиленко.

«Історія Русів» – твір української національно-політичної думки кінця XVIII – початку XIX століття, де подано яскраво, часом у художній формі, картину історичного розвитку України від найдавніших часів до 1769 року. За жанром ця робота, власне, не є науковою працею, фахівці називають її історико-публіцистичним нарисом, дехто «політичним памфлетом». За стилем «Історія Русів» – твір літописно-публіцистичний (Ігор Ісіченко). На рівні художньої ідеології публіцистичність виявляється в першочерговій увазі до проблем, що не втратили актуальності. На рівні риторики ж публіцистичність позначається на емоційно забарвленому стилі авторського викладу й рясному насиченні твору прямою мовою, монологами персонажів. Наводяться промови й виступи Богдана Хмельницького, Івана Богуна, Івана Мазепи, Карла XII, Петра I, Павла Полуботка та ін.

На 17 ст. припадає складення значної кількості коротких монастирських Л., які описують переважно внутр. й госп. справи монастирів, подають важливі матеріали для місц. історії. Це Густинський монастирський літопис (1600 – 40) , Межигірський монастирський літопис (1608 – 1700) , Добромильський літопис (1648 – 1700) , Підгорецький літопис (1583 – 1715) , Мгарський літопис (1682 – 1775) та ін.

Видатним явищем у розвитку української прози кінця XVII – I половини XVIII ст. були так звані «козацькі» літописи. Авторами творів історико-мемуарної прози були переважно військові канцеляристи, які були високоосвіченими людьми, що закінчили Київську академію чи інші школи. Написання творів такого характеру вимагало від письменників-літописців високої ерудиції, серйозної літературної вправності, знання рідної та іноземних мов, володіння засобами літературної мови цього часу.

До видатних історіографів належали Самійло Зорка, записи якого для нас втрачено, невідомий козак-канцелярист, який увійшов в історію під ім'ям Самовидця, Самійло Величко, Григорій Грабянка.

Мова Літопису Самовидця за винятком деяких слів і зворотів близька до української народнорозмовної мови. Іноді літописець вживає народні прислів'я, в інших випадках у нього зустрічаються зовсім простонародні вислови (*нестатечная приязнь вовка з бараном, сила закону не знаєт, отмовлявся як дівка хорошого жениха, скочила через плот з молодим*).

Загальний стиль твору відходить від стилю документального літописання і наближається до жанру літературної повісті-розповіді. Його лексико-фразеологічні засоби, будова фрази, як правило, вільні від схоластичної штучності і риторичної ускладненості, властивих багатьом іншим творам цього типу. Характерними рисами його мови є природна невимушеність, що інколи наближається до форми справжньої народної оповіді., наприклад фольклорними зачинами (*В Чигирині місті мешкал сотник Богдан Хмельницький, А под час бітності своей подстаростій Чаплинський отнял хутор*).

Твір С. Величка має характер і літопису, і вченого трактату з історії, в ньому використані різноманітні українські та іноземні джерела. Автор не переказує, а вводить у свій твір в документальному вигляді листи Б. Хмельницького, листи інших історичних осіб, різні договори, статті, промови. Усе це спричинило строкатий стиль твору: пафосний виклад автора сполучається з документально-канцелярським стилем дипломатичних документів, договорів, енергійно-пристрасним стилем листів Б. Хмельницького. Побудова речень в творі складна, але вона показує, що стара книжна українська мова на той час мала серйозні можливості для передачі складних понять з різних сфер суспільно-політичного життя, найки, побуту.

Щодо мови, то «С. Величко писав свій Літопис складною канцелярською мовою, яку можна назвати й штучною, – такою мовою не розмовляв ніхто. П. Житецький визначив її як *«строкату, причавлену при тому канцелярською рутиною, з роздутим уявленням про козацьке наріччя»*. І справді, С. Величко називає свою мову козако-руською і визначає як козацьке наріччя. У ньому живе оте дивне, як на наш погляд, переконання, що освічений чоловік все-таки повинен користуватися мовою особливою, яка відрізнялася б від тієї, якою розмовляють у побуті. Це судження було внесене в нашу культуру давно, ще в часи Київської Русі. В Європі це була латинська мова, у нас – старослов'янська. Але С. Величко відрізняє свою мову від старослов'янської, яку, з усього видно, знав дуже добре; зрештою, перед нами типова книжна українська мова, якою широко користувалися як літературною тільки на Україні в XVII – XVIII ст. Інша справа, що вона залишалася мертвою, як мертвою була й сама ідея витворювати якусь окремішу «наукову мову». Але така практика існувала впродовж століть – суміш української народної і старослов'янської, густо пересипана полонізмами й латинізмами, з фразою, будованою не без впливу латинської. С. Величко користується цією мовою вільно й набуває чималої практики, вживаючи її» - *Валерій Шевчук*.

Твір Грабянки значною мірою компілятивний. Серед своїх головних джерел автор називає спогади сучасників подій, а також твори вітчизняних та іноземних історіографів. Найбільше Грабянка користувався літописом Самовидця; «Синописом», латиномовною працею «Польські аннали» офіційного історіографа польських королів Веспасіана Каховського, поемою поляка Самійла Твардовського «Громадянська війна», посилається на твори Мартіна Кромера, Мартіна та Йоахіма Бельських, Мацея Стрийковського, Олександра Гваньїні, Самуїла Пуфендорфа та Йоганна Гібнера. Але літопис не є простим механічним зведенням відомостей, взятих з різних джерел. Це самостійний твір, в якому відчутне виразне авторське начало.

Як уже вказувалося, літопис Григорія Грабянки слід розглядати в першу чергу як літературний твір, а не як історичний. Літопис Григорія Грабянки можна, вживаючи сучасну термінологію, назвати барокковим історичним романом. Тут наявний широкий спектр художніх засобів. Автор вводить у свою розповідь вірші, напівлегендарні перекази. На основі таких переказів написані оповідання про будівництво фортеці Кодак, про захоплення Хмельницьким королівських привілеїв у Барабаша, про смерть і похорон Хмельницького та ін. На сторінках твору ми зустрічаємо такі властиві для бароккових художніх творів особливості, як поєднання символіко-алегоричного значення різних персонажів з історико-реалістичним, використання прийомів контрасту, смакування натуралістичних подробиць, пишні натюрморти, несподівані метафори, нанизування епітетів і т. д.

В наступні століття літописний стиль майже занепадає. Хоч його ознаки проступають у деяких сучасних виданнях, наприклад, 1973 року в Канаді з'явився перший том видавництва «Літопису УПА» — серії книг, у якій публікуються документи і матеріали з історії УПА та Збройного підпілля ОУН. До 2012 року було видано 100 томів у чотирьох серіях, у яких публікуються документи і матеріали з історії ОУН та УПА. Кожний том або

група томів Літопису присвячені окремим темам. Однак однорідності літописних ознак у цих виданнях не проглядається.

Ознаки літописного стилю:

- структурність(в лѣто....);
- документалізм і достовірність;;
- специфіка мови, яка, однак змінювалася з часом;
- різнорідність матеріалу, яка спричиняла не стилістичну єдність, а жанровість окремих статей літопису;
- стислість і лаконічність.

Причини занепаду літописного стилю:

2.Специфіка риторичного стилю(?)

З огляду на запозичення й становлення риторики як лінгвістичного прецедента, сказати, що риторичний стиль існував та існує дотепер як самостійний стиль важко. Можемо стверджувати, що чистоти стилю чи жанру риторики не можемо встановити принаймні до к.16-17 століть, коли риторика стала викладовою дисципліною (хоч і латинською мовою), а риторичні засоби активно почали вживатися в полемічному, художньому, літописному стилях. Нині ж риторика – це також навчальний курс, а риторичні засоби є набутком здебільшого публіцистичного стилю, частково - наукового.

Утім традиції вітчизняного ораторського мистецтва й риторики дуже давні й багаті. У Київську Русь класична риторика й відповідний стиль прийшли опосередковано, з Візантії, разом із християнською культурою. Сліди її впливу виявляються в творах давньоруських ораторів - митрополита Іларіона та єпископа Кирила Туровського.

Скажімо, у «Слові про закон і благодать» Іларіона (XI ст.) перша частина цілком відповідає ознакам риторичности: є змістовне та догматично ґрунтовне протиставлення Старого та Нового Завіту. Стверджується вищість євангельського закону («благодати») над законом Мойсея

(«законом»): «Віра благодатная по всей земли распрострися і до нашего языка руського дойде». Для нової віри потрібні нові народи : *«І не вливають вина нового в старі бурдюки, а то бурдюки розтріснутья і вино розіллється та й бурдюки пропадуть; а вливають вино молоде в нові бурдюки, тож одне й друге збережеться»* (З Біблії).

Риторичні звертання: *«тебе ж, як звеличаємо, отче чесний ... Васи́ліє», «Встань, о чесна голов, із гробу, встань, отряси сон».*

Устань, чесна голово, з труни твоєї, отряси сон: бо ти не вмер, але спиш до загального воскресіння всіх.

Устань, ти не вмер, бо не годиться вмерти тому, хто увірував у Христа, життя всього світу.

Подивись на сина твого Георгія,..

подивись на благовірну невістку твою Ірину,

подивись на онуків та правнуків,

як вони живуть,

як їх охороняє Господь.

Проповіді Кирила Турівського. Кожна проповідь складається зі вступу, головної теми й закінчення, але жодна частина не розвинена. Початок - переважно загальна сентенція або натяк на євангельську подію. Стиль поетично-риторичний. Повно порівнянь, риторичних запитань і вигуків, діалогів, повторів, інших фігур. Буває, що ціле повчання перетворюється на один довгий поетично-риторичний період.

Наприклад, Проповідь на неділю починається зі зворушливого плачу Богородиці коло хреста: *«Все створіння співчуває мені, сину, бачуча, як Тебе забито несправедливо! Горе мені, дитино моя, Світло і Творче створіння! Що мені зараз оплакувати: чи осміяння Твоє? чи поличники? чи удари по плечах? чи обпльовування Твого святого лиця? - що Ти їх прийняв від беззаконних за добро. - Горе мені! Тебе, неповинного, знечещено, та Ти на хресті прийняв смерть!.. Небо вжахнулося з земля здригнулася... Бачу Тебе, мила дитино, на хресті завислого, без подиху і без зору...»* На допомогу їй приходить Йосиф Ариматейський, котрий виблагав у Пилата тіло Спасителя й поховав його теж із плачем: *«Сонце незахідне, Христе, Творче всього і Господе створіння! Як доторкнуся до найчистішого Тіла Твого, якого не*

торкаються й небесні сили, що служать Тобі зі страхом? Яким серпанком огорну Тебе, що огортаєш туманами землю та покриваєш небо хмарами? Які пахощі виллю на Твоє святе тіло, якому дари з пахощами приносили перські царі? Яких надгробних пісень заспіваю з нагоди Твоєї смерти, Тобі, якому в небесах невпинно серафими співають?». Отже, головна мета риторичного стилю будь-якої доби- переконливість- цілком досягалася як мовними засобами, так і темами.

Хоча одна з провідних дослідниць української риторики Зоряна Куньч відносить до риторичних значну кількість творів киеворуської доби: «Велесову книгу»; прислів'я й приказки; «Повчання» Володимира Мономаха; проповіді Кліма Смолятича; повчання, наприклад, Георгія, чорноризця Зарубського; фрагменти "Ізборника" Святослава 1076 року.

Розквіт риторики як науки припадає на пізніші часи. Із поширенням масової освіти в Україні із к.15 століття, курс риторики поступово ставав обов'язковим курсом тогочасних академій. Але систематичне викладання риторики (латинською мовою) починається в Україні з XVII ст. Тоді розвивалося насамперед церковно-релігійне й полемічне красномовство. Із розвитком соціально-політичного життя в к 19-поч.20 ст. активізувалося політичне й військове красномовство.

У XVII-XVIII ст. курс риторики викладався у Києво-Могилянській академії, яка була глибоко національним навчальним закладом, орієнтувалася на найпрогресивніші здобутки кращих європейських університетів. До наших днів дійшли описи 183 підручників риторики, 127 з яких було складено в цій академії. Тогочасна риторика асоційована з такими видатними риториками як Феофан Прокопович, Григорій Кониський, Григорій Сковорода. Із них саме Феофан Прокопович був теоретиком ораторсько-риторичного мистецтва пізнього середньовіччя.

Вивчалася риторика як дисципліна разом із поетикою, при цьому поетика вважалася першим ступенем вивчення словесності, а риторика - другим, вищим. Подібно до поетик, давні українські риторики теж

поділяються на загальну й прикладну частини. У загальній частині йшлося про походження й предмет риторики, про її призначення й користь, про її складові частини, після чого йшов розгляд п'яти основних її компонентів: винаходу (inventio), розміщення (dispositio), викладу (elocutio), запам'ятовування (memoria) і виголошення (pronuntiatio).

Великого значення надавав Прокопович теорії та методиці риторики. Основну частину його риторичного курсу складають розробки стилів і жанрів, композиції текстів, способів словесного вираження, риторичних фігур. В естетичній концепції Прокоповича риториці належало головне місце, вона—"цариця мистецтв". Тому і в розробці техніки та методики красномовства він великого значення надавав художньому вимислу й відповідно художнім засобам (метафорам, епітетам тощо) його вираження, формуванню вмінь образного мовлення.

Саме тому випускники цієї академії досконало володіли риторично-поетичними прийомами, що й відбилося, відповідно, у полемічно-риторичних творах, козацьких літописах, окремих творах художнього стилю.

Риторика насамперед служила прикладній проблемі - складанню церковних проповідей. Прикладом цього маємо "Науку, альбо способ зложення казання" Иоанникія Галятівського – перший в українській науці трактат з гомілетики (науки про виголошення проповідей). Трактат має цілком практичний характер, даючи священикам конкретні рекомендації щодо складання проповідей. Автор торкається проблем композиції, вибору теми, ерудиції проповідника, засобів зацікавлення слухачів.

Саме українське церковне проповідництво максимально реалізувало набутки української риторики в 18-на поч. 20 століть, коли українська мова була заборонена: Маркіян Шашкевич, Андрей Шептицький. З кінця 19 століття з'являються світські зразки з використанням риторичних елементів (І. Франко, М. Драгоманов).

Історія риторики в радянський період України унікальна, оскільки 70 років радянської влади наклали істотний відбиток на різні форми публічного

мовного спілкування. У зв'язку з докорінними змінами соціальних відносин, ламанням культурних та історичних традицій в ХХ ст. змінилося і саме уявлення про красномовство.

У радянський період риторика як наука пережила короткий ренесанс (1920-і рр.), Після якого довгий час фактично залишалася під заборонаю. Прихід до влади більшовиків у жовтні 1917 р певною мірою може бути пояснений і їх "риторичної перемогою" над іншими партіями. Як зазначає фахівець в галузі політичної риторики Г. Г. Хазагеров, на початковому етапі розвитку партії більшовиків були вироблені дві основні форми застосування риторики: пропаганда (поширення марксистських ідей у вузькому колі соратників і потенційних політичних прихильників) й агітація (робота з широкими народними масами) .

Проте вже в кінці 1920-х - початку 1930-х рр. інтерес до мовної культури і, зокрема, до усного монологу, слабшає і сходить нанівець. У тоталітарному суспільстві не потрібен істинний оратор, не потрібен і думаючий слухач-співрозмовник, якого треба переконувати. Насаджувалося односторонність не припускало переконання, а відстоювання своєї точки зору часто розглядалося як прояв ворожості до існуючого державного ладу. Риторика брехні, або риторика кулака, використовувала інші форми впливу - навіювання і примус. Живе слово в публічній промові замінювалося читанням заздалегідь відредагованих та затверджених текстів.

Деградація публічної промови в радянський час особливо явно спостерігалася в епоху застою, коли в багатьох випадках вільне спілкування з аудиторією замінювалося читанням промов і доповідей "з папірця".

Відродження інтересу до риторики і красномовства відбулося на початку ХХ ст. І хоч натеper риторичного стилю не виокремлюють зовсім, дисципліна «Риторика» вивчається студентами; риторичні засоби — це необхідний елемент політичних промов, тобто публіцистичного стилю.

3. Становлення й трансформація епістолярного стилю.

На самостійне опрацювання.

4. Ознаки стильової дифузії.

Про дифузію в стилістиці говорять здебільшого літературознавці, та й то вказують на дифузію жанрів в межах одного стилю, наприклад, художнього. Однак з погляду історичного розвитку стилів слід визнати, що відбувалося й відбувається (наприклад, з епістолярним) змішування ознак одного стилю з іншим, у зв'язку з чим розвиваються збагачені новими рисами стилі, або ж розвивалися нові синтетичні стильові моделі.

В історії стилів відбувався процес розмивання стильових меж, коли природу окремого тексту однозначно ідентифікувати ставало дедалі важче: літопис ставав схожим на бароковий роман чи вчений трактат з історії. У зв'язку з дифузією, стоїть, наприклад, питання віднесення староукраїнських діяріїв до котрогось стилю.

Причини стильової дифузії:

- зміна мовної основи, яка обслуговувала стиль;
- деканонізація стилів і їх синтез;
- поширення освіти (з 16-17 ст.);
- авторські пошуки небанального й переконливого(стиль

І.Вишенського: полемічний-публіцистичний-риторичний? Або сучасний публіцистичний стиль та експериментаторство в ньому).